

др Владимир Јовановић,
редовни професор Правног факултета у Београду

PROMISSORY NOTES

Promissory Notes англосаксонског права одговара сопственој меници европског континенталног права укључујући и наше менично право (*eigener Wechsel; billet à ordre*) а познају је и законодавства која су се угледала на англосаксонско, углавном на енглеско менично право односно право хартија од вредности. Тако, *promissory notes* регулишу: енглески *Bills of Exchange Act* од 1882 (*sec. 83 до 89*); амерички *Negotiable Instruments Law* од 1896 и *Uniform Commercial Code* од 1962.; Аустралијски *Bills of Exchange Act* од 1909; Новозеландски *Bills of Exchange Act* од 1908; затим низ афричких земаља као Гана, *Bills of Exchange Act* од 1961; Кенија, *Ordonance relating to Bill of Exchange, Cheques and Promissory notes* од 1962; Нигерија, *Bills of Exchange Ordonance* од 1917; Танзанија, *Ordonance relating to Bills of Exchange, Cheques and Promissory notes* од 1931; Судан, *Bills of Exchange Ordonance* од 1917. Уз одређена одступања, *promissory notes* усвајају и право Индије, *The Negotiable Instruments Act* од 1981; Канада, *Billes of Exchange Act* од 1890.

1. Појам (дефиниција) *promissory notes*. — Према Section 83 енглеског *Bills of Exchange Act*-а *promissory note* је безусловно писмено обећање сачињено од стране једног лица другом лицу, потписано од стране издаваоца (сачиниоца), којим се овај обавезује да на захтев или у одређено или одредиво будуће време плати одређену суму новца назначеном лицу или по његовој наредби, или доносиоцу.

Наш Закон о меници не садржи дефиницију сопствене менице, али из члана 107 (који набраја елементе сопствене менице) аутори меничних права извлаче дефиницију према којој је сопствена меница писмена изјава која садржи обећање издаваоца менице да ће у време назначено у меници исплатити одређену суму новца неком другом лицу или по његовој наредби (види наше Менично и чековно право, коауторски рад са професорима Бартошем и Антонијевићем).

Као што се може запазити, у оба менична система ради се о писменом једностраном обећању исплате одређене суме новца, о писмену које је преносиво индосаментом („по наредби“). Као што ћемо видети, разлике постоје у погледу броја битних елемената. Ова разлика, међутим, проистиче из разлике меничног права у оба наведена система, англосаксонском и континенталном, где такође меница англосаксонског пра-

ва садржи мање битних елемената од менице европског континенталног права. Иначе, promissory notes је у англосаксонским земљама у доста широкој употреби, и то и као средство обезбеђења потраживања и као средство плаћања ово нарочито у Сједињеним Америчким Државама.

2. *Битни елементи promissory notes.* — Према већ наведеном члану 83. енглеског Bills of Exchange Acta, битни елементи promissory note јесу: 1) безусловно обећање плаћања одређене суме новца; 2) назначење лица коме ће платити назначени износ новца односно назначење да је promissory note платива доносиоцу; 3) означање доспелости; 4) потпис издаваоца.

Према изричитој одредби горе наведеног члана енглеског Закона хартија која не садржи све наведене елементе не сматра се да је promissory note. Даље, према члану односно Sect. 84 promissory note се сматра неоперативном и некомплетном док не буде предата односно пренета (индосирана) повериоцу односно доносиоцу. Она тек индосирањем ствара обавезу за издаваоца.

(1) *Безусловно обећање плаћања* суме новца назначене у promissory note битни је елемент исто као и код наше сопствене менице односно сопствене менице према Женевској конвенцији. Условљавање плаћања наступањем односно испуњењем неког будућег услова чини promissory note непуноважном. Исто дејство има и везивање исплате за тачно одређени фонд. Међутим, назначење основног посла из кога је promissory note настала не чини promissory note неважећом нити спречава истицање субјективних приговора из основног посла. Према члану односно Sect. 85 истог Закона promissory note могу издати односно потписати и два или више лица. При томе се прави разлика да ли су они обећали солидарно плаћање (jointly) или *солидарно и вишеструко односно појединачно* (jointly and severally). Практички, ова разлика је незнатна и односи се на обавезе наследника дужника. У случају jointly потписа ималац promissory note, ако умре неки од издаваоца, неће имати право да захтева исплату од наследника. Иначе, и када има више саиздавалаца promissory note сваки од потписника дужан је, на захтев имаоца promissory note, да исту исплати у целини (обавеза није делива).

И америчко право прихвата безусловност обећања плаћања и то из практичних разлога. Допуштање условљавања наметало би банкарима, код есконтирања promissory note, обавезу проверавања што, поред посла, повлачи и трошкове. Даље, истиче се да ли условљавање исплате promissory note успорило промет ове хартије од вредности. Упућивање на основни посао, само по себи, не сматра се, у америчком праву, стављањем услова. Такође, ни стављање клаузуле о могућности исплате пре рока односно захтевања исплате пре доспелости, не сматра се само по себи стављањем услова. Међутим, везивање исплате promissory note за рокове или одредбе из уговора о основном послу у вези с којим је promissory note дата сматра се условом и чини promissory note непуноважном. Међутим, у изузетним случајевима, према Коментару Униформног трговачког закона (Sec. 1—105) стипулирање превремене наплате и позивање на посебан споразум не укидају преносивост (негоцијабилност) promissory note. Амерички закон посвећује знатно већу пажњу питању

условљавања promissory note, но што то чини енглески, па изричито наводи да се неће сматрати условљеном ако promissory note: подлеже претпостављеним условима или условима који се могу извести тумачењем текста; садржи навођење престације или посла поводом којег је издата или се доспелост promissory note везује за основни посао; садржи позивање на посебни споразум у погледу права на превремену или убрзану исплату или у погледу истицања порекла promissory note; садржи позивање да је издата по основу одређеног акредитива; има обезбеђење путем залогe или неког другог допуштеног начина обезбеђења; садржи взивање исплате односно рефундације за посебан рачун или фонд (ово нарочито када је promissory note издала влада или нека њена агенција или фондација); садржи ограничење исплате из тачно одређене ортачке имовине; англосаксонског труста, одређене заоставштине или неинкорпорисаног удружења (unincorporated association). Женевска конвенција пак нема никаквих одредби које ближе одређују шта чини или не чини сопствену меницу условљеном. Стога, може се закључити да је менично право САД-а мање формално и строго у односу на европско и унифицирано право, па чак и у односу на енглеско право.

Предмет исплате по promissory note је увек одређена сума новца. Међутим, назначење да је плаћање обезбеђено неком залогом или на други начин уз овлашћење да се из ње може намирити потраживање по promissory note, не чини исту неважећом. Мада и енглеско право, као и униформни закон, прихвата правило да сума новца мора у promissory note односно сопственој меници да буде одређена, тумачење шта се сматра *одређеним* је различито. Тако, енглеско право допушта камату, без обзира на начин одређивања доспелости promissory note, док сопствена меница може вући камату само ако доспева по виђењу или на одређено време по виђењу. Енглеско право допушта сукцесивну исплату promissory note (у ратама) док Женевска конвенција односно униформни закон као и наше право (које га је рецепирало) то не допуштају. Пропуштање плаћања доспеле рате код promissory note чини целу суму наплативом. Енглеско право допушта чак и да свота на коју гласи promissory note буде *одредива*, тојест да је у самој хартији дат начин на који ће се о доспелости тај износ израчунати па чак иако се у моменту издавања не може тачно утврдити.

И америчко право допушта уношење клаузуле о камати у све promissory note без обзира на начин доспевања. Међутим, америчко право иде и даље и допушта различите каматне стопе пре и после доспелости promissory note. Такође, допушта неку врсту *бонуса* и *малуса*, тојест умањење или увећање своте која се има платити по promissory note зависно од тога да ли је исплата уследила пре или после доспелости као и уношење клаузуле о признавању курсних разлика (увећање или умањење суме назначене у promissory note за курсне разлике у валути плаћања). У случају закашњења плаћања америчко право допушта и наплату трошкова закашњења укључујући и адвокатске трошкове. Женевска конвенција и наш Закон допуштају код вучене менице, а то правило важи и за сопствену меницу да се, у случају доцње са исплатом, у регресном поступку, наплате и трошкови (подизања протеста) а предвиђају и казнену камату. Најзад, амерички Negotiable Instruments Law

(Sect. 5 пар. 4) допушта и *datio in solutum* код *promissory note*, то јест да се уместо плаћања одређене суме новца у самој хартији предвиди могућност извршења обавезе неком другом чинидбом (на пример предајом хартија од вредности).

(2) *Назначење лица коме ће се или по чијој наредби исплатити promissory note*, ремитента по Женевској конвенцији односно по континенталном меничном праву, укључујући и наше, није увек битни елемент *promissory note*. Наиме, пошто она може да гласи и на доносиоца, то се назначење лица коме ће се платити, ремитента у смислу континенталног права, сматра битним елементом само када *promissory note* гласи на неко лице тојест не гласи на доносиоца. При том, одређивање лица мора да се учини са „разумном сигурношћу”, што би, схваћено у смислу континенталног меничног права, значило да је довољно да је ово лице одредиво (не мора чак ни пуно име и презиме већ може и само име уз назначење функције која је препознатљива). Овакво означавање ремитента није допуштено код сопствене (а наравно ни вучене) менице континенталног права односно према Женевској конвенцији. Најзад, за разлику од сопствене менице континенталног меничног права односно Женевске конвенције, у *promissory note* енглеског права више ремитента могу бити назначени и алтернативно (*Bills of Exchange Act, Sec. 7*). Према америчком праву постоје више претпоставки о доносиоцу. Тако, када је последњи индосамент бланко претпоставља се да *promissory note* гласи на доносиоца. Исто тако, ако је ремитент назначен алтернативно, тј. назначено одређено лице или плаћање доносиоцу, сматра се да је платива доносиоцу. Назнака плаћања у готову такође ствара претпоставку плативости доносиоцу (Униформни трговачки законик, Сек. 3—204).

(3) *Означење доспелости promissory note* уређује се изричитом одредбом *Bills of Exchange Act*-а (сект. 86) и упућивањем на одредбе које се односе на меницу (Сект. 10, став 2. и Сект. 11, став 2). Према овим одредбама, *promissory note* је платива по захтеву, на одређено време од дана издања или на одређено време по виђењу. *Promissory note* која је платива по захтеву мора, у разумном времену по индосирању да буде поднета на исплату. Као разумно време сматраће се оно време које проистиче из природе хартије, трговачких обичаја и посебних околности случаја. Сматра се да је *promissory note* платива по захтеву и онда када је одређено да је платива по виђењу, или по презентацији или када начин доспелости није уопште назначен (претпостављени битни елемент. Плативом по захтеву сматра се и *promissory note* индосирана после доспећа а у односу на индосанта који је индосирање извршио после доспећа. Доспелост може бити означена и везивањем за догађај за који је сигурно да ће наступити, али је неизвесно када. Код *promissory note* плативе сукцесивно, за сваку рату мора бити посебно означена доспелост да би била пуноважна. Плативост у ратама међутим, не допушта делимично индосирање *promissory note* (индосамент мора увек да гласи на укупну суму назначену у *promissory note*. Ово одговара начелу инкорпорације континенталног права. Према овом, права из менице везана су за меницу, те се део своје из менице не може пренети без преноса менице у целини, а самим преносом меничног писмена преносе и сва права из менице. Ова логика очигледно је примењива и на *promissory note*.

Специфичности америчког права у погледу доспелости promissory note је да су Negotiable Instruments Law-ом предвиђена сва три начина доспелости док је Униформним трговачким законом предвиђено само два начина: на захтев или на одређено време. При том, као одређено време сматраће се ако је promissory note платива: одређеног датума или пре њега или на одређено време после утврђеног датума; на одређено време по виђењу; на одређено време уз право имаоца на пролонгацију по опцији издаваоца или везану за одређене радње или догађај; и пре предвиђеног рока (убрзано плаћање) у случају наступања одређених околности. Овај последњи начин, у ствари клаузула о убрзаном плаћању јесте овлашћење имаоца менице да, у случају неиспуњења одређених обавеза од стране дужника, приступи одмах наплати promissory note издате као обезбеђење извршења те обавезе (класичан пример је да неплаћање једне рате код сукцесивног одређивања исплате promissory note повлачи доспелост целокупне суме на коју ова гласи. Пошто је у америчкој пракси спорно да ли клаузула убрзаног плаћања делује аутоматски или по опцији имаоца, то у promissory note треба ово изричито назначити. Клаузула убрзаног плаћања може бити везана за серију издатих promissory note тако да неплаћање једне повлачи убрзано плаћање свих. Са становишта континенталне теорије, могло би се поставити питање да ли, у ствари, тада постоји серија самосталних promissory note (односно сопствених меница) или је у питању сукцесивна исплата једног дуга путем више хартија (promissory note, односно сопствених меница).

(4) *Потпис издаваоца* је, као и код сопствене менице, једини потпис који се захтева да би promissory note била пуноважна. При томе, и promissory note, као и сопствена меница или меница уопште, може се издати и преко пуномоћника, односно овлашћеног лица. При том, енглеско право допушта накнадну конвалидацију promissory note од стране издаваоца кога је као таквог означило друго лице иако није имало његово овлашћење. Међутим, не може се конвалидирати фалсификовани потпис издаваоца. Већ је речено да promissory note може бити издата од стране више лица с тим да она одговарају било солидарно (заједнички) или заједнички и појединачно. Када је одговорност утврђена као заједничка, ималац promissory note може тужити било ког или све издаваоце, али може тужити само једном. У случају алтернативне одговорности, заједнички или појединачно, ималац promissory note може бирати кога ће да тужи а ако не успе, може даље тужити оне издаваоце који нису били обухваћени ранијом тужбом. Специфичност америчког права је да се као потпис promissory note прихвата сваки начин изражавања воље да се писмено обећа исплата суме назначене у хартији. То може бити и рукознаком, отиском прста, стављањем иницијала и крста, стављањем печата, итд. (Униформни трг. законик, Сецт. 1—201).

Као што се из излагања види, англосаксонско право захтева мање битних елемената од пуноважности promissory note но што то захтева континентално европско право за сопствену меницу. Тако, на самом писмену није нужно означавање да је то promissory note (што се не тражи ни код менице), не захтева се обавезно назначење места плаћања, мада се у пракси редовно ставља, може се назначити и више места плаћања алтернативно (ималац тада бира место у којем ће поднети хартију на

исплату); није обавезно назначење датума и места издања (у случају доспелости на одређено време од дана издања сваки ималац може сам попуњити датум издања) а антидатирање и постдатирање promissory note, као и менице, не чини ове ништавим. Фактичке разлике у погледу наведених елемената у односу на европско менично (континентално) право суштински су мање јер је лако препознати да неке од наведених елемената европско континентално право као и Женевска конвенција сматрају претпостављеним битним елементима те се не морају наводити у писмену (место и датум издања, место плаћања, доспелост). Америчко право показује, у погледу наведених елемената, неке специфичности према енглеском праву. Тако, оба америчка извора Negotiable Instruments Law и Униформни трговачки законик захтевају обавезно уношење клаузуле „до наредби“, а према Униформном закону мора садржавати и означавање да је то »promissory note«.

dr Vladimir Jovanović,
professor of the Faculty of Law in Belgrade

PROMISSORY NOTES

Summary

Promissory notes of the Anglo-Saxon law corresponds to one's own bill of exchange of the European continental law, including the Yugoslav law of negotiable instruments (German term — *eigener Wechsel*, French one — *billet à ordre*). It is also known in the legal systems modelled after the Anglo-Saxon one.

The Anglo-Saxon law requires less essential elements for the validity of the promissory note than the continental one for the validity of one's own bill of exchange. Thus, there is no need to mark on the paper of the note that this is a promissory note (which is not required in case of the bill of exchange either); this also applies to the designation of the place of payment, although in practice there is such designation; moreover, even several place of payment may be noted down as alternative (so that the holder may choose the place where he would submit the note for payment); also there is no duty to note down the date and place of drawing (in case of maturity at a specific time counting from the day of drawing, every holder may fill in the date of drawing), while subsequent dating of the promissory note, as well as of the bill of exchange, does not make it null and void. Factual differences in relation to mentioned elements as compared to European (continental) bill of exchange law are in essence less expressive, since it is easy to recognize some of the mentioned elements as being considered implicitly by the European continental law and by the Geneva Convention as essential elements, so that they have not to be noted down on the face of the note (namely, place and date of drawing, place of payment, maturity).

American law contains some specificities in relation to mentioned elements — as contrasted to the English law. Thus, both American sources, namely the Negotiable Instruments Law and the Uniform Commercial Code, require compulsory introducing of the clause »on order«, while according to the latter Code there should also be a note that this is a promissory note.

dr Vladimir Jovanović,
professeur à la Faculté de droit à Belgrade

PROMISSORY NOTES

Résumé

Promissory Notes du droit anglosaxon correspond à la lettre de change du droit européen continental y compris notre droit commercial (*eigener*

Wechsel, billet à ordre) est connue aussi dans les législations qui se sont inspirées de l'anglosaxone, surtout du droit anglais d'obligation, c'est à dire droit des papiers de valeur.

Le droit anglosaxon exige moins d'éléments essentiels de la validité de promissory note que ne l'exige le droit continental européen pour sa propre lettre de change. C'est ainsi qu'il n'est pas nécessaire d'indiquer sur la lettre que c'est une promissory note (ce que l'on ne demande non plus pour une lettre de change), on n'exige pas d'indiquer obligatoirement le lieu de paiement, bien qu'en pratique ce soit fait régulièrement, on peut désigner plusieurs lieux alternatifs de paiement (dans ce cas là le porteur choisit la localité où il présentera le papier pour le paiement), il n'est pas obligatoire d'indiquer la date et le lieu de son émission (au cas où l'échéance est arrivée au terme défini le jour de son émission, tout porteur peut inscrire seul la date de l'émission) le fait d'antidater ou de postdater la promissory note, ainsi qu'une lettre de change ne les rend pas nulles. Les différences effectives quant aux éléments cités par rapport au droit européen (continental) d'obligation sont substantiellement plus petites, car il est facile de voir que le droit continental européen ainsi que la Convention de Genève estiment quelques uns des éléments précités comme étant éléments supposés essentiels et ne doivent pas être mentionnés dans la lettre (lieu et date d'émission lieu de paiement, échéance). Le droit américain manifeste, quant aux éléments précités, certaines spécificités par rapport au droit anglais. C'est ainsi que les deux sources américaines *Negotiable Instruments Law* et (le Code de commerce uniforme) exigent d'introduire obligatoirement la clause »sur ordre«, et selon le Code uniforme doit contenir la mention que c'est une »promissory note«.

C'est ainsi que les deux sources américaines *Negotiable Instrument Law* et le *Code comercial uniforme* exigent d'introduire obligatoirement la clause »sur ordre« et selon le Code uniforme doit contenir et la mention qu'il s'agit de »promissory notes«.